

Zakościelna, Anna / Gruba, Jan

Z problematyki kultury malickiej na Wyżynie Lubelsko-Wołyńskiej

Archeologia Polski Środkowowschodniej 2, 201-209

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA ZAKOŚCIELNA, JAN GURBA

Z PROBLEMATYKI KULTURY MALICKIEJ NA WYŻYNIĘ LUBELSKO-WOŁYŃSKIEJ

Kultura malicka (dawniej grupa malicka cyklu lądzielsko-pułgarskiego) została wyróżniona przez J. K. Kozłowskiego (1966) i J. Kamińską (1973) na podstawie materiałów z Malic w woj. tarnobrzeskim (J. Kamińska 1959; 1972). Jej osadnictwo występuje na znacznym obszarze począwszy od północnych i wschodnich Moraw, przez Górny Śląsk, Małopolskę, Słowację Wschodnią, Ukrainę Zakarpacką, Wyżynę Lubelsko-Wołyńską po Ziemię Chełmińską, Kujawy i Wielkopolskę (M. Kaczanowska, J. Kamińska, J. K. Kozłowski 1986, s. 95-96; J. K. Kozłowski 1996, s. 153-154). Zwraca uwagę zajmowanie pod osadnictwo zarówno lessowych obszarów wyżynnych, jak i niżowych, co świadczy o znacznych zdolnościach adaptacyjnych nosicieli tej kultury.

Chronologia kultury malickiej oparta jest głównie na danych stratygraficznych i nawiązaniach typologiczno-stylistycznych do innych ugrupowań Europy Środkowej. Ciągłe podkreślany jest brak dat ^{14}C . Dziś sądzi się, że na niektórych terenach trwała niemal 1000 lat, przez całe IV tysiąclecie radiowęglowe bc, od horyzontu wczesnolądzielskiej ceramiki malowanej do eneolitycznego horyzontu kultury tiszapolgarskiej (S. Kadrow 1996, s. 68; J. K. Kozłowski 1996, s. 156). W tym długim okresie znacznym zmianom podlegała zwłaszcza wytwórczość ceramiczna, zarówno w zakresie cech formalnych, jak i zdobnictwa naczyń, co pozwoliło na wypracowanie systemów periodyzacji wewnętrznej (J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski 1977; L. Czerniak 1980; S. Kadrow 1990; 1996).

Trwa dyskusja nad genezą kultury malickiej. W opozycji do panujących do niedawna poglądów o związkach jej genezy z kulturą ceramiki wstęgowej kłutej (M. Zapotocka 1970) lub z kręgiem połgarskim (J. Kamińska, J. K. Kozłowski 1970), wypromowana została niedawno na trzeci - obok kultury ceramiki wstęgowej kłutej i kultury lądzielskiej - circumkarpacki kompleks kulturowy (M. Kaczanowska, J. Kamińska, J. K. Kozłowski 1984, s. 117-118), w którego powstaniu mogła brać udział nierozpoznana dotychczas jednostka wczesneolityczna stosująca w zdobnictwie rozwiniętą technikę *impresso* (J. K. Kozłowski 1988, s. 49). Jednocześnie głoszone są poglądy o miejscowej, małopolskiej, genezie kultury malickiej na bazie fazy żelazowskiej kultury ceramiki wstęgowej rytej, wzbogaconej o idee południowo-zachodnie w postaci zdobnictwa kłutego i lądzielskich form ceramiki (J. Michalak-Ścibior 1994, s. 77-79). W tym ujęciu uważana jest również na Wyżynie San-

domierskiej za bezpośrednią kontynuatorkę grupy samborzecko-opatowskiej, nie tylko w sensie chronologicznym, ale również tradycji kulturowej. Grupa samborzecko-opatowska na tym terenie uważana jest za najstarszą fazę kultury malickiej (J. Michalak-Ścibior 1996, s. 47). Więzy genetycznej pomiędzy obydwojma jednostkami nie można natomiast stwierdzić w innych rejonach osadniczych, co skłania do przyjęcia możliwości, że w formowaniu się kultury malickiej brały udział zróżnicowane lokalnie elementy (J. K. Kozłowski 1996, s. 155-156). Problem daleki jest więc od rozwiązania i raz jeszcze przekonuje, iż mechanizm powstawania synkretycznych ugrupowań na obrzeżach zasięgów różnych kultur jest ciągle niejasny i słabo zbadany (M. Kaczanowska 1990, s. 82).

Wyżyna Lubelsko-Wołyńska jest obszarem peryferycznym zasięgu kultury malickiej w całej perspektywie jej rozwoju. Stanowiska występujące na naszym terenie tworzą wschodnią granicę jej zasięgu. Zapewne z tego względu osadnictwo jest znacznie rozrzedzone i - szczególnie w starszej notowanej tu fazie - wyraźnie ma charakter penetracji, a nie trwałej okupacji terenu. Taka sytuacja powoduje, że hiatus chronologiczny i kulturowy między kulturą ceramiki wstęgowej rytej, a młodszymi kulturami neolitu „południowego” jest na tym obszarze znacznie bardziej widoczny niż na zachodniomałopolskich wyżynach lessowych. Tym bardziej, iż tereny te nie weszły w orbitę osadnictwa fazy żelazowskiej KCWR (najmłodsze materiały tej kultury odnieść można do młodszego stadium fazy nutowej, tzw. typ Szarvas-Erpárt - A. Zakościelna 1988, s. 9-11, ryc. 2: a) i grupy samborzecko-opatowskiej. Naszym zdaniem łącznie przez A. Kulczycką-Leciejewiczową (1979, s. 100) dwu wylewowych fragmentów pucharów ze Strzyżowa zdobionych ornamentem kłutym (Z. Podkowińska 1960, s. 47, Tabl. I: 2,4) z grupą samborzecko-opatowską nie ma głębszego uzasadnienia.

Młodszy etap „południowego” neolitu rozpoczyna na naszym terenie kultura malicka w fazie Ib według periodyzacji S. Kadrowa (1990). Jak dotychczas wyraziste i dość liczne materiały pochodzą ze stanowiska 7 w Lesie Stockim (A. Zakościelna 1984, s. 24). Pojedyncze fragmenty naczyń z ornamentem kłutym, które bardzo ostrożnie można wiązać z tą fazą zostały odkryte wcześniej w Łucku, Myszkowie (A. Cynkałowski 1961, s. 31), Strzyżowie (Z. Podkowińska 1960, s. 47, Tabl. I: 2, 4), Świerszczowie Kolonii (A. Zakościelna 1988,

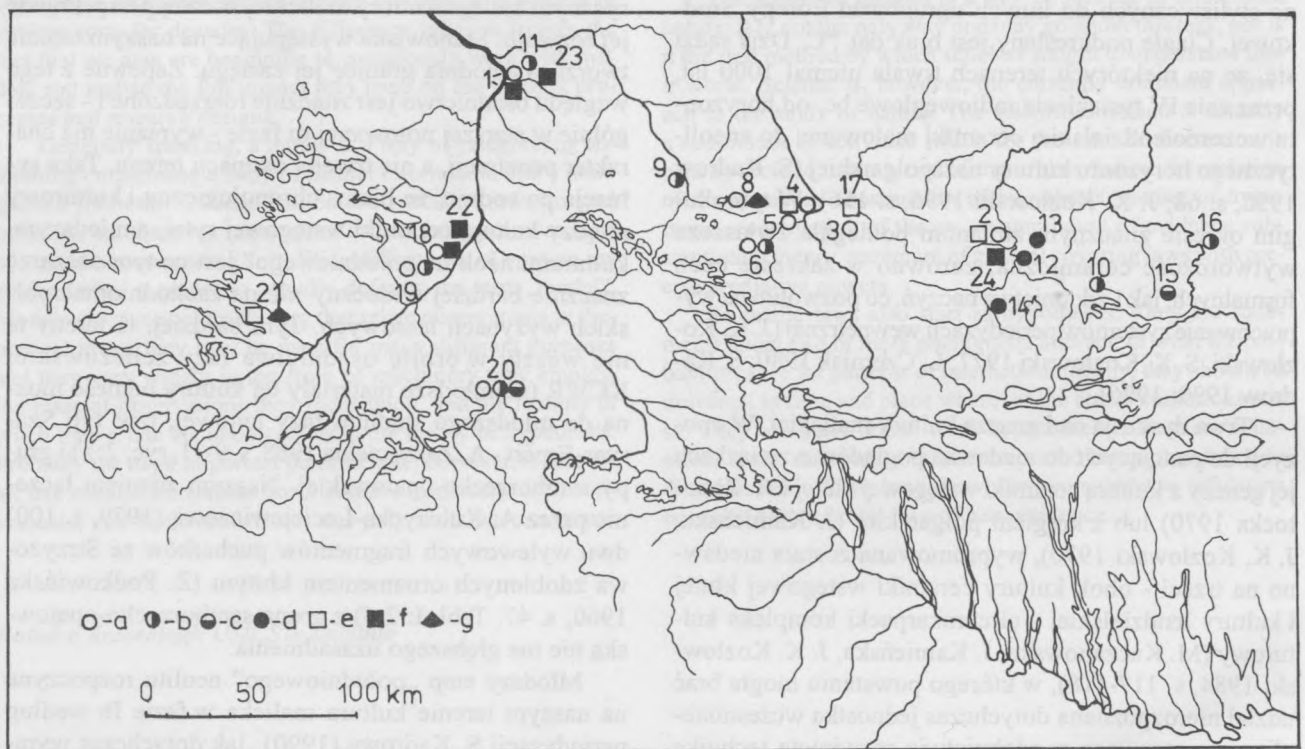
s. 9) i Werbkowicach (J. Głosik 1963, s. 316) na Wołyniu oraz w Komarnie na Podolu (ryc. 1).

W Lesie Stockim, stan. 7 na peryferiach osady kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej (tzw. rejon A - A. Zakościelna 1986, ryc. 1) odkryto dwa nieregularnie prostokątne obiekty osadowe (nr 1 o wymiarach 5,35 x 5,50 x 0,60 m i nr 1A o wymiarach 3,60 x 2,30 x 0,50 m), z których pozyskano bogaty materiał fazy Ib kultury malickiej przemieszany z zabytkami kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej (A. Zakościelna 1984, s. 3-6). Stratyfikacja warstw i rozkład materiałów na różnych głębokościach wypełnisk tych obiektów skłania do wniosku, że ich nagromadzenie wiązać należy z procesami podepozycyjnymi, a nie z użytkowaniem (funkcjonalnie są one zapewne pozostałościami tzw. glinianek). W takiej sytuacji nie można rozdzielić większości licznego zbioru zabytków krzemiennych, wobec wyraźnie kontynuowanych w kulturze wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej, niektórych starszych cech krzemieniarstwa „południowego” (A. Zakościelna 1996, s. 104-107). Nie będziemy ich zatem omawiać, wspomniemy jedynie, że nie wystąpiły zabytki wykonane z obsydianu, surowca charakterystycznego dla innych stanowisk tej kultury (m.in. J. Ścibior 1992, s. 37-53; J. M. Michalak-Ścibior 1994, s. 77-79).

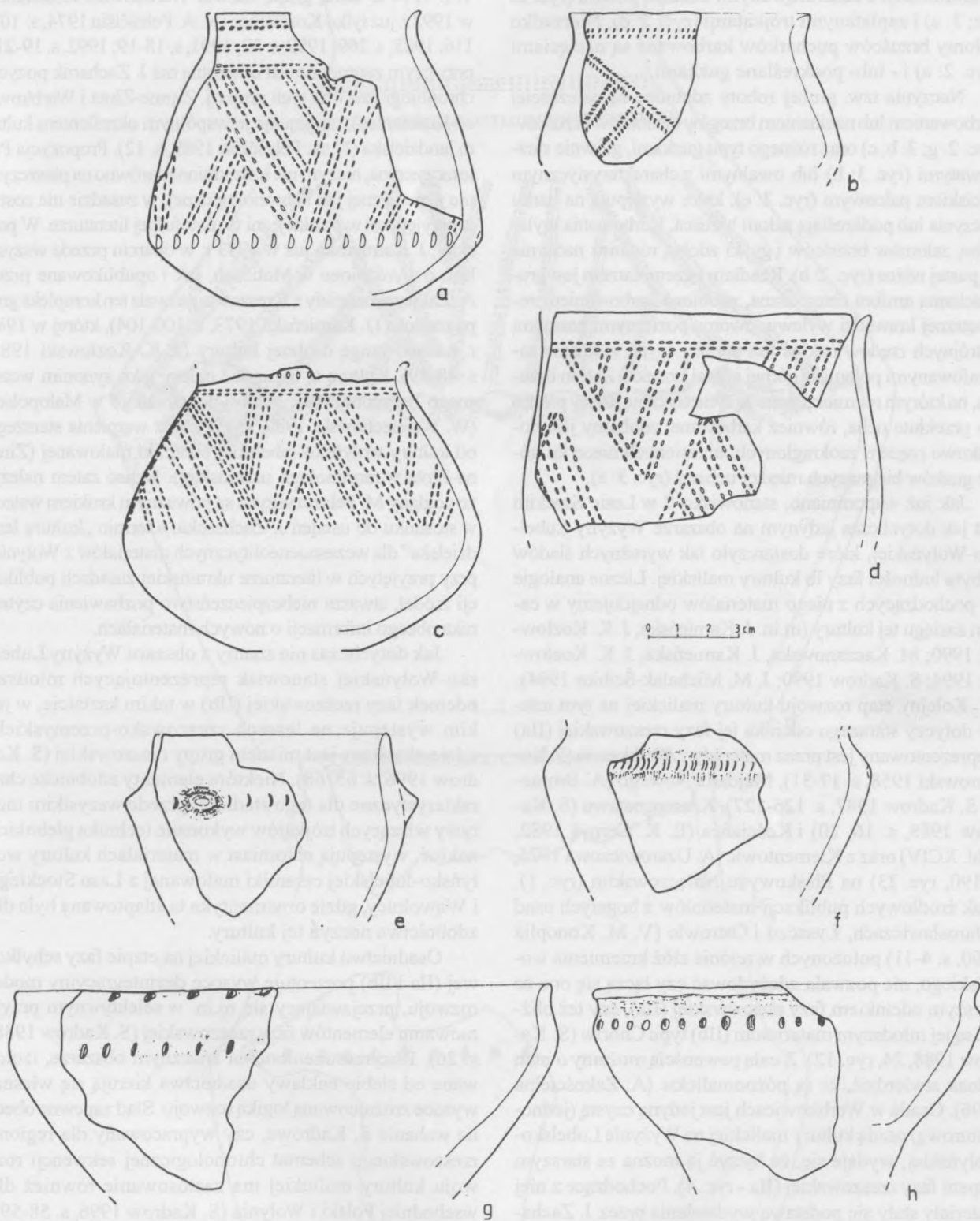
Wśród materiałów ceramicznych widoczny jest wyraźny podział na naczynia tzw. grubej i delikatnej roboty typowej dla kultury malickiej (J. Kamińska 1973, s. 75-99). Technologicznie te pierwsze charakteryzują się znaczną ilością domieszki średniej grubości piasku i tłucznia ceramicznego, przewagą naczyń o powierzchni zewnętrznej równej, matowej i mączystej. Powierzchnie niektórych grubościennych fragmentów ceramiki są jednak szorstkie od wystającej domieszki piasku. Naczynia cienkościennie wykonane są z gliny z niewielką ilością domieszki bardzo drobnego piasku, tłucznia ceramicznego lub z masy ceramicznej tustej, bez jakiegokolwiek widocznej domieszki, przełomy głównie jednolite, powierzchnie zewnętrzne w przewadze gładkie i błyszczące, matowe równe lub mączyste.

Typowe dla tej fazy formy naczyń to pucharki dwustożkowe z szyjką wyodrębnioną lub nie (ryc. 2: a-d), smukłe esowate garnki, garnki przysadziste o wydętych brzuścach, głębokie naczynia dwustożkowe (ryc. 3: c) lub misy o łukowatych profilach (ryc. 2: g). Występują też naczynia na pustej nóżce (ryc. 2: h) i wanienkowate.

Ornamentyka kłuta charakterystyczna dla naczyń cienkościennych wykonana jest narzędziem o przekroju trójkątnym, trapezowym, czworokątnym i - w najmniejszym udziale - okrągłym lub dającym odciski w postaci

Ryc. 1. Osadnictwo kultury malickiej na Wyżynie Lubelsko-Wołyńskiej. Stanowiska wymienione w tekście: 1 - Las Stocki, 2 - Łuck, 3 - Myszków, 4 - Strzyżów, 5 - Świerszczów Kolonia, 6 - Werbkowice, 7 - Komarno, 8 - Majdan Nowy, 9 - Krasnystaw, 10 - Kościaniec, 11 - Klementowice Kolonia, 12 - Jarosławicze, 13 - Łyszcze, 14 - Ostrów, 15 - Chorów, 16 - Hoszcza, 17 - Zimne, 18 - Złota, 19 - Malice, 20 - Rzeszów, 21 - Bronocice, 22 - Kamień Łukawski, 23 - Wąwolnica, 24 - Hołyszów (a - faza Ib „klasyczna”, b - faza IIa rzeszowska, c - faza IIb rzeszowska, d - „późnomalickie”, e - kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej, f - kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej z elementami fazy II, g - kultury pucharów lejkowatych z elementami fazy II).

Ryc. 2. Materiały fazy Ib z Lasu Stockiego (rys. R. Joć).

krótkich kreseczek. Wśród motywów zdobniczych przeważają nakłucia układające się w podwójne lub poczwórne pasma (wstęgi) biegnące pod wylewem (ryc. 2: a-d) w kombinacji z zaszrafowanymi ukośnie polami (ryc. 2: a-c; 3: a) i zaplatanymi trójkątami (ryc. 2: d). Nierzadko załomy brzuśców pucharków karbowane są nacięciami (ryc. 2: a) i - lub - podkreślane guzkami.

Naczynia tzw. grubej roboty zdobione są najczęściej karbowaniem lub nacinaniem brzegów i załomów brzuśców (ryc. 2: g; 3: b, c) oraz różnego typu guzkami, głównie stożkowatymi (ryc. 3: b) lub owalnymi z charakterystycznym odciskiem palcowym (ryc. 2: e), które występują na barku naczynia lub podkreślają załom brzuśca. Karbowania wylewów, załomów brzuśców i guzki zdobią również naczynia na pustej nóżce (ryc. 2: h). Rzadkim egzemplarzem jest grubościenna amfora czterouszna, zdobiona karbowaniem zewnętrznej krawędzi wylewu, dwoma poziomymi pasmami potrójnych rzędów nakłuć tuż poniżej szyjki i ukośnie zaszrafowanymi polami w górnej części brzuśca. Załom brzuśca, na którym rozmieszczone są symetrycznie cztery pionowo przekłute ucha, również karbowane, zdobiony jest dodatkowo rzędem zaokrąglonych, uniesionych nieco ku górze guzków biegnących między uchami (ryc. 3: a).

Jak już wspomniano, stanowisko 7 w Lesie Stockim jest jak dotychczas jedynym na obszarze Wyżyny Lubelsko-Wołyńskiej, które dostarczyło tak wyraźnych śladów pobytu ludności fazy Ib kultury malickiej. Liczne analogie do pochodzących z niego materiałów odnajdujemy w całym zasięgu tej kultury (m.in. J. Kamieńska, J. K. Kozłowski 1990; M. Kaczanowska, J. Kamieńska, J. K. Kozłowski 1994; S. Kadrow 1990; J. M. Michalak-Ścibior 1994).

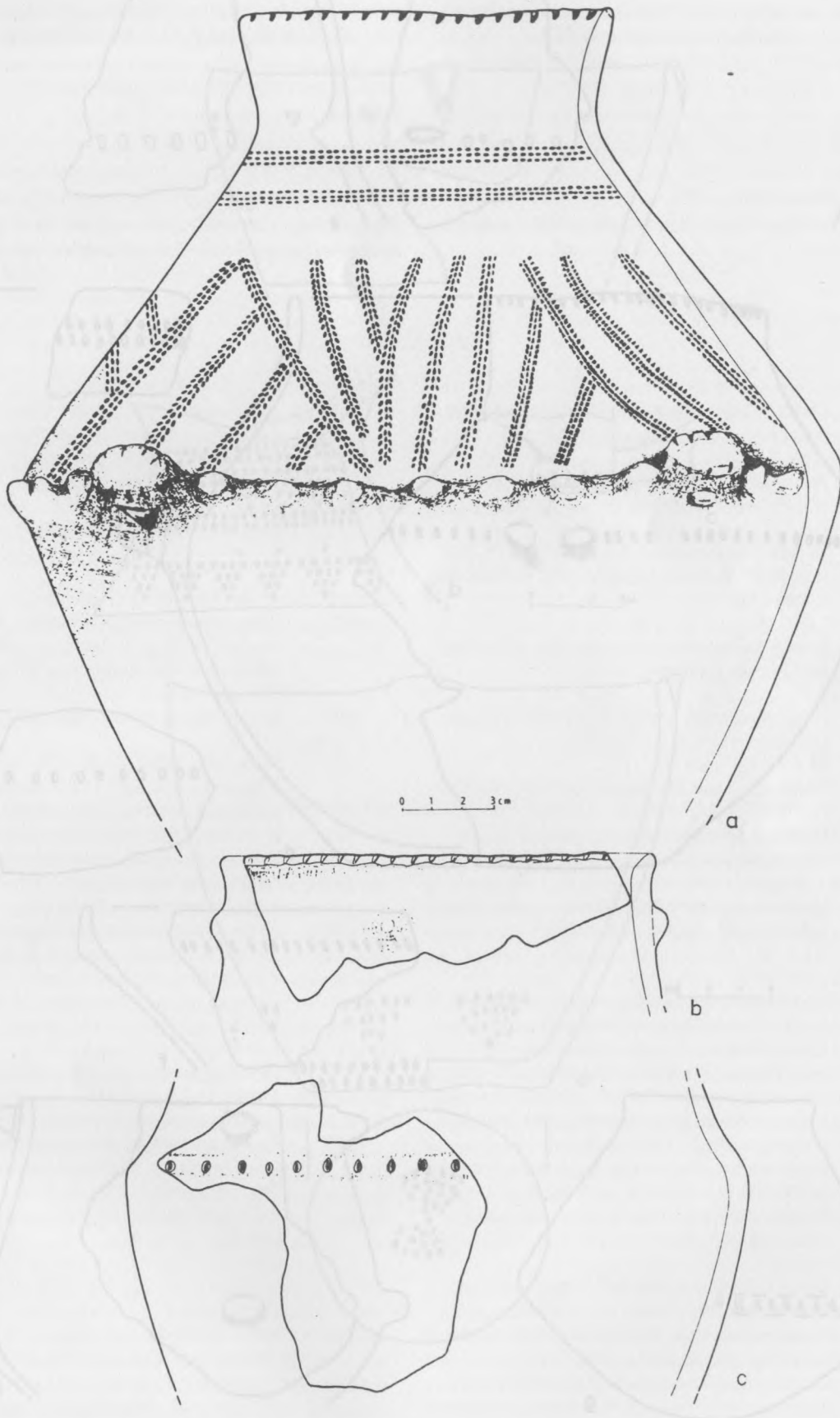
Kolejny etap rozwoju kultury malickiej na tym terenie dotyczy starszego odcinka jej fazy rzeszowskiej (IIa) i reprezentowany jest przez materiały z Werbkowic (P. Komorowski 1958, s. 17-31), Majdanu Nowego (A. Bronicki, S. Kadrow 1987, s. 126-127), Krasnegostawu (S. Kadrow 1988, s. 16, 20) i Kościańca (E. K. Černyš 1982, Tabl. XCIV) oraz z Klementowic (A. Uzarowiczowa 1975, s. 190, ryc. 23) na Płaskowyżu Nałęczowskim (ryc. 1). Brak źródłowych publikacji materiałów z bogatych osad w Jarosławicach, Łyszczu i Ostrowie (V. M. Konopłja 1990, s. 4-11) położonych w rejonie złóż krzemienia wołyńskiego, nie pozwala zdecydować czy łączą się one ze starszym odcinkiem fazy rzeszowskiej (IIa), czy też bliższe są jej młodszym materiałom (IIb) typu Choriw (S. Kadrow 1988, 24, ryc. 12). Z całą pewnością możemy o nich jednak stwierdzić, że są późnomalickie (A. Zakościelna 1996). Osada w Werbkowicach jest jedyną czystą (jedno-kulturową) osadą kultury malickiej na Wyżynie Lubelsko-Wołyńskiej; wydaje się, że łączyć ją można ze starszym etapem fazy rzeszowskiej (IIa - ryc. 4). Pochodzące z niej materiały stały się podstawą wydzielenia przez J. Zacharukę w 1971 r. zespołu nazwanego przez niego typem Hoszcza-Werbkowiec, który reprezentuje starszą fazę wczesnego eneolitu Wołynia. Dla fazy młodziej zaproponował nazwę Zimne-Złota (Ju. M. Zacharuk, D. Ja. Telegin 1971,

s. 213; Ju. M. Zacharuk 1971a, s. 214-216; 1971b, s. 217-219; J. Gurba 1973, s. 83-90). Kilkakrotnie na temat omawianych zagadnień wypowiadał się M. Peleszczyszyn. W r. 1974 tę samą grupę nazwał Werbkowice-Kościaniec, w 1992 r. już tylko Kościaniec (N. A. Peleşčišin 1974, s. 107-116; 1985, s. 269; 1989, s. 32; 1991, s. 18-19; 1992, s. 19-21), przy czym zaproponował odwrotną niż J. Zacharuk pozycję chronologiczną obu tych grup (tj. Zimne-Złota i Werbkowice-Kościaniec), obejmując je wspólnym określeniem kultury lądzielska (N. A. Peleşčišin 1989, s. 12). Propozycja Peleszczyszyna, niczym nie uzasadniona zarówno na płaszczyźnie genetycznej jak i chronologicznej, w zasadzie nie została przyjęta ani w polskiej, ani w ukraińskiej literaturze. W polskiej, J. Kamieńska już w 1973 r. w oparciu przede wszystkim o wyróżnione w Malicach, jak i opublikowane przez A. Żakiego materiały z Rzeszowa, nazwała ten kompleks grupą malicką (J. Kamieńska 1973, s. 100-104), której w 1988 r. nadano rangę osobnej kultury (J. K. Kozłowski 1988, s. 48-49). Kulturę tę rozumieć należy jako synonim wczesnego horyzontu nadcisańsko-połgarskiego w Małopolsce (W. Wojciechowski 1989, s. 178), bez wątpienia starszego od kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej (Zimne-Złota w terminologii ukraińskiej). Uznać zatem należy, że poglądy M. Peleszczyszyna są poważnym krokiem wstecz w stosunku do ustaleń J. Zacharuka, a termin „kultura lądzielska” dla wczesnoeneolitycznych materiałów z Wołynia, przy przyjętych w literaturze ukraińskiej zasadach publikacji źródeł, stwarza niebezpieczeństwo pozbawienia czytelnika obcego informacji o nowych materiałach.

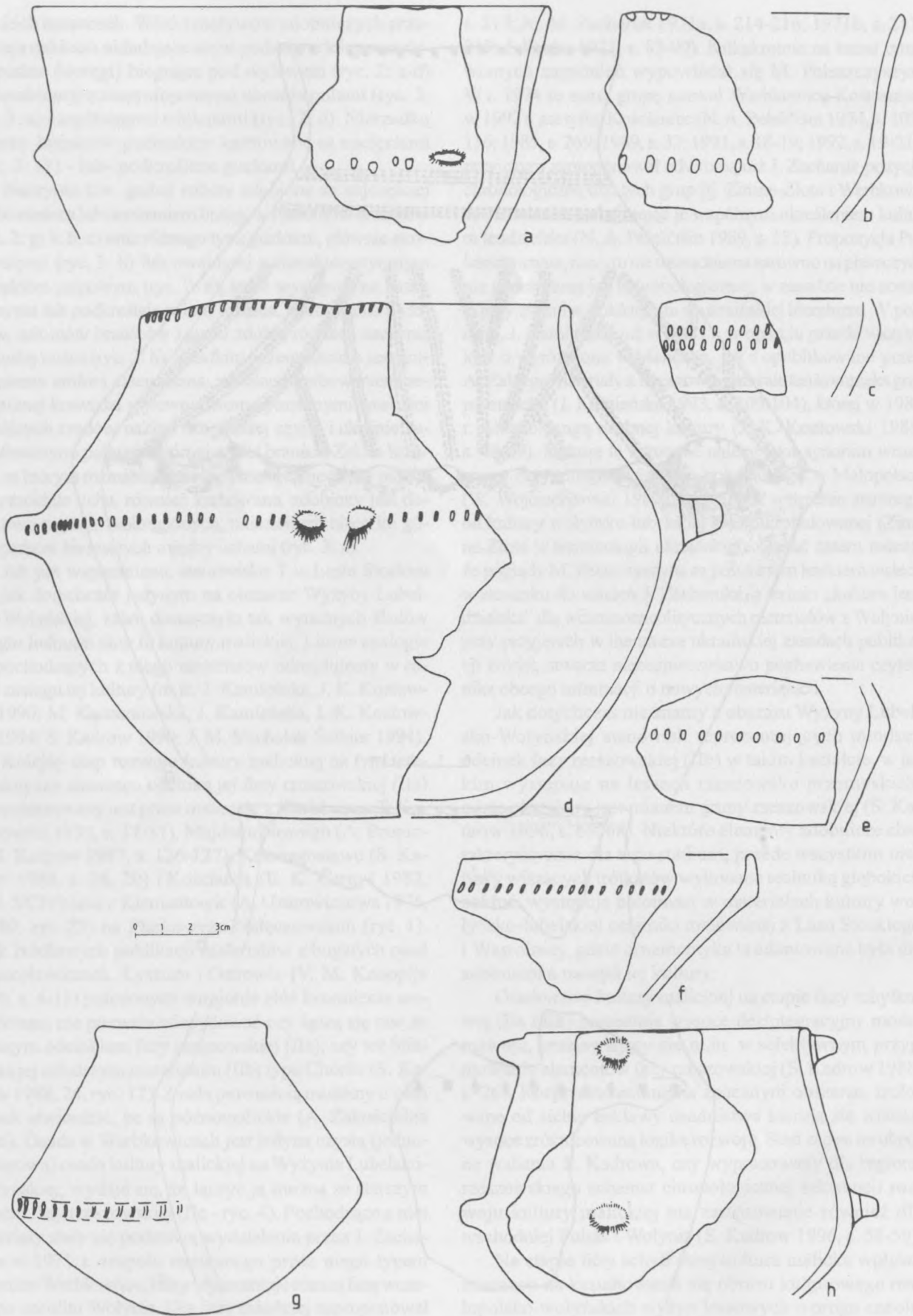
Jak dotychczas nie znamy z obszaru Wyżyny Lubelsko-Wołyńskiej stanowisk reprezentujących młodszą odcinek fazy rzeszowskiej (IIb) w takim kształcie, w jakim występuje na lessach rzeszowsko-przemyskich, gdzie określane jest mianem grupy rzeszowskiej (S. Kadrow 1996, s. 65, 68). Niektóre elementy zdobnicze charakterystyczne dla tego stadium, przede wszystkim motywy wiszących trójkątów wykonane techniką głębokich nakłuć, występują natomiast w materiałach kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej z Lasu Stockiego i Wąwolnicy, gdzie ornamentyka ta adaptowana była dla zdobnictwa naczyń tej kultury.

Osadnictwo kultury malickiej na etapie fazy schyłkowej (IIa i IIb) prezentuje wysoce dezintegracyjny model rozwoju, przejawiający się m.in. w selektywnym przyjmowaniu elementów fazy rzeszowskiej (S. Kadrow 1988, s. 26). Rozprzestrzenione na znacznym obszarze, izolowane od siebie enklawy osadnictwa kierują się własną, wysoce zróżnicowaną logiką rozwoju. Stąd zapewne obecne wahania S. Kadrowa, czy wypracowany dla regionu rzeszowskiego schemat chronologicznej sekwencji rozwoju kultury malickiej ma zastosowanie również dla wschodniej Polski i Wołynia (S. Kadrow 1996, s. 58-59).

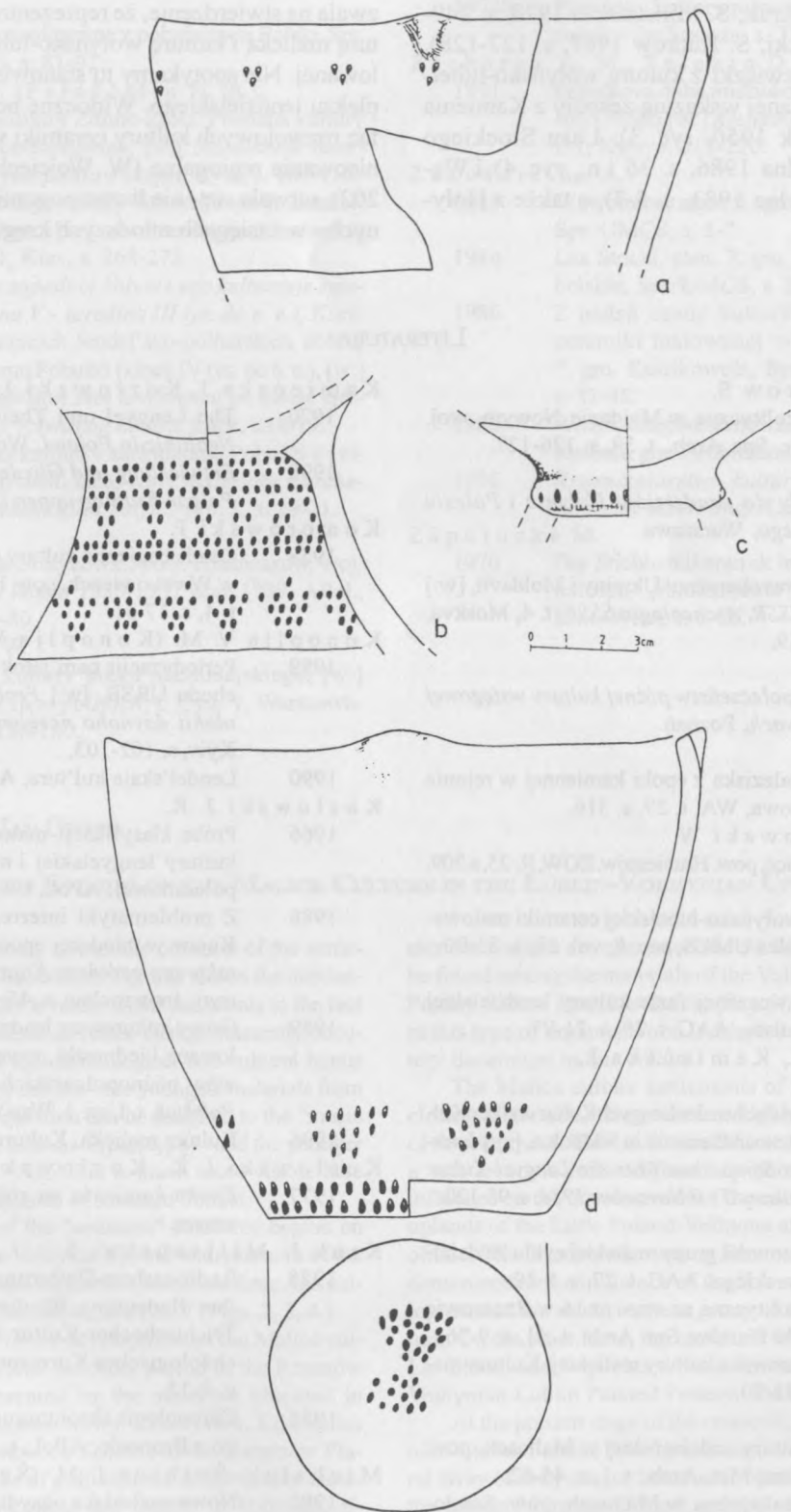
Na etapie fazy schyłkowej kultura malicka wpływa znacząco na kształtowanie się obrazu kulturowego małopolsko-wołyńskich wyżyn lessowych u progu eneolitu. Materiały z Bronocic i Majdanu Nowego dostarczy-

Ryc. 3. Materiały fazy Ib z Lasu Stockiego (rys. R. Joć).

Rys. 4. Materiały fazy IIa z Werbkowic (g - wg J. Głosika i W. Ślaskowskiego, pozostałe rys. R. Joć).

Ryc. 5. Materiały kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej z elementami fazy IIb z Lasu Stockiego (rys. R. Joć).

ty dowodów potwierdzających udział fazy rzeszowskiej kultury malickiej w procesie powstawania najstarszych formacji grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych (J. Kruk, S. Milisauskas 1978, s. 249-256; 1983; A. Bronicki, S. Kadrow 1987, s. 127-128). Na podobnej natury związki z kulturą wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej wskazują zespoły z Kamienia Łukawskiego (Nosek 1950, ryc. 3), Lasu Stockiego (ryc. 5) (A. Zakościelna 1986, s. 36 i n., ryc. 4) i Wąwolnicy (A. Zakościelna 1981, s. 5-7), a także z Hołyszowa na Wołyniu.

Próba uporządkowania i korekty pozycji kulturowo-chronologicznej występujących na Wyżynie Lubelsko-Wołyńskiej kultur kręgu „lendzielsko-polgarskiego”, pozwala na stwierdzenie, że reprezentowane są tu przez kulturę malicką i kulturę wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej. Nie spotykamy tu stanowisk grup i kultur kompleksu lendzielskiego. Widoczne bowiem od młodszych faz rozwojowych kultury ceramiki wstęgowej rytu różnicowanie regionalne (W. Wojciechowski 1998, s. 180-202), utrwała się - nie licząc pogranicznych grup mieszanych - w zasięgach młodszych kręgów kulturowych.

LITERATURA

- Bronicki A., Kadrow S.
1988 Osada neolityczna w Majdanie Nowym, woj. chełmskie, Spr. Arch., t. 39, s. 126-127.
- Cynkałowski A.
1961 *Materiały do pradziejów Wołynia i Polesia Wołyńskiego*, Warszawa.
- Černyš E. K.
1982 Eneolit Pravobereżnoj Ukrainy i Moldavii, [w:] *Eneolit SSSR, Archeologia SSSR*, t. 4, Moskwa, s. 166-319.
- Czerniak L.
1980 *Rozwój społeczeństw późnej kultury wstęgowej na Kujawach*, Poznań.
- Głosik J.
1963 Nowe znaleziska z epoki kamiennej w rejonie Hrubieszowa, WA, t. 29, s. 316.
- Głosik J., Śladkowski W.
1959 Werbkowice, pow. Hrubieszów, ZOW, R. 25, s. 209.
- Gurba J.
1973 Kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej, *Annales UMCS*, sec. F, vol. 28, s. 83-90.
- Kaczanowska M.
1990 Uwagi o wczesnej fazie kultury lendzielskiej w Małopolsce, AAC, t. 29, s. 71-97.
- Kaczanowska M., Kamińska J., Kozłowski J. K.
1986 Kontakte zwischen der Lengyel-Kultur und der Kultur mit Stichbandkeramik in Südpolen, [in:] *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur. Nove Vozokany 5 - 9 November 1984*, s. 95-120.
- Kadrow S.
1988 Faza rzeszowska grupy malickiej cyklu lendzielsko-polgarskiego, AAC, t. 27, s. 5-29.
1990 Osada neolityczna na stan. nr 16 w Rzeszowie na Osiedlu Piastów, Spr. Arch., t. 41, s. 9-76.
1996 Faza rzeszowska kultury malickiej, *Kultura malicka*, s. 51-70.
- Kamińska J.
1959 Osada kultury nadcisańskiej w Malicach, pow. Sandomierz, Mat. Arch., t. 1, s. 45-62.
1972 Osada neolityczna w Malicach, pow. Sandomierz, Spr. Arch., t. 24, s. 327-339.
1973 Grupa malicka tzw. kultury nadcisańskiej w Małopolsce, [w:] *Z badań nad neolitem i wczesną epoką brązu w Małopolsce*, Wrocław, s. 65-105.
- Kamińska J., Kozłowski J. K.
1970 *The Lengyel und Theise Cultures*. [in:] *The Neolithic in Poland*, Wrocław, s. 76-143.
1990 *Entwicklung und Gliederung der Lengyel- und Polgar-Kulturgruppen in Polen*, Warszawa.
- Komorowski P.
1958 Osada bagienna kultury ceramiki nadcisańskiej w Werbkowicach, pow. Hrubieszów, Mat. Star., t. 4, s. 17-31.
- Konoplja V. M. (Konoplja V. N.)
1989 Periodyzacja pam'jatok lendel'skoi kultury zachodu URSR, [w:] *Problemy istorii ta archeologii dawnoho naselennja Ukrainškojji RSR*, Kyiv, s. 102-103.
1990 Lendel'skaja kul'tura, Arch. PVZ, s. 4-17.
- Kozłowski J. K.
1966 Próba klasyfikacji materiałów zaliczanych do kultury lengyelskiej i nadcisańskiej w Polsce południowej, APol., t. 11, s. 7-27.
1988 Z problematyki interregionalnych powiazań Kujaw w młodszej epoce kamienia, [w:] *Kontakty społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*, Inowrocław, s. 45-54.
1989 Grupy kulturowe z lendzielską ceramiką niemalowaną i jednostki powstałe na podłożu wpływów późnopolgarskich, [w:] *Pradzieje Ziemi Polskich*, t. I, cz. 1, Warszawa-Łódź, s. 180-202.
1996 Kultura malicka, *Kultura malicka*, s. 153-164.
- Kozłowski J. K., Kozłowski S. K.
1977 *Epoka kamienia na ziemiach polskich*, Warszawa.
- Kruk J., Milisauskas S.
1978 Radiocarbon-Datierung aus Bronocice und ihre Bedeutung für die Zeitbestimmung der Trichterbecher-Kultur in Südost-Polen, „Archäologisches Korrespondenzblatt”, t. 7, z. 4, s. 9-13.
1983 Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, APol., t. 28, s. 257-312.
- Michalak-Ścibior J. M. (Ścibior J. M.)
1992 Nowe znaleziska obsydianu, z Wyżyny Sandomierskiej, AAC, t. 31, 1992, s. 37-53.
1994 Nowe źródła do znajomości klasycznej fazy kultury malickiej z Wyżyny Sandomierskiej (stanowisko 2 w Ćmielowie), Spr. Arch., t. 46, s. 31-81.

- 1996 Zagadnienie chronologii i periodyzacji kultury malickiej w świetle nowych źródeł z Wyżyny Sandomierskiej, *Kultura malicka*, s. 35-49.
- Nosek S.
1950 Materiały neolityczne z południowej Polski, *Spr. PMA*, t. 3, s. 81-92.
- Pełeščišin M. A. (Pełeščišin N. A.)
1974 Plemena kultury Zimne-Złota. Plemena kultury Verbkovice-Kostjaneć, [w:] *Starodavne naseľennje Prykarpattja i Voľnyi*, Kyiv, s. 107-112.
- 1985 Eneolitycznej kultury Wołyni i Podolji. Lendelskaja kultura, [w:] „*Archieologija Ukrainskoj SSR*”, t. 1, Kiev, s. 268-273.
- 1989 *Naselenie zapadnoj Voľnyi i ego kulturnyje svjazi (seredina V - seredina III tys. do n. e.)*, Kiev.
- 1991 Z istorii rannich lendel'sko-polharškich obščin u zahidnomu Pobużżi (kineć IV tys. do n. e.), [w:] *Tezy respublikan'skoj konferencii po atlasu istorii kul'tury Voľynskoj oblasti*, Łućk, s. 18-19.
- 1992 Lendel'ska kultura v zachidnomu Pobużżi v sviťli novych doslidžeń, *Novi materialy z archeologii Prykarpattja i Voľnyi*, vyp. 2, s. 19-21.
- Podkowińska Z.
1960 Badania w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, woj. Lublin, w latach 1935-1937 oraz 1939, *APol.*, t. 5, s. 39-80.
- Wojciechowski W.
1989 Młodsze kultury kręgu naddunajskiego, [w:] *Pradzieje ziem polskich*, t. I, cz. 1, Warszawa-Łódź, s. 156-180.
- Zacharuk Ju. M.
1971a Pamjatky tipa Hošča-Werbkowyci, *Archeologija Ukrainskoj RSR*, t. 1, Kyiv, s. 214-216.
- 1971b Pamjatky kultury piźnostrikovoj rozpysnoi keremiky, [w:] tamże: s. 217-219.
- Zacharuk Ju. M., Telehin D. Ja.
1971 Počatkova doba midnoho viku zachidnych obła- stej URSR, [w:] *Archeologija Ukrainskoj RSR*, t. 1, Kyiv, s. 213-220.
- Zakościelna A.
1981 Wąwolnica, stan. 6, gm. loco, woj. lubelskie, *Spr. UMCS*, s. 5-7.
- 1984 Las Stocki, stan. 7, gm. Końskowola, woj. lubelskie, *Spr. UMCS*, s. 3-6.
- 1986 Z badań osady kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej w Lesie Stockim, stan. 7, gm. Końskowola, *Spr. Arch.*, t. 38 (1988), s. 31-48.
- 1988 Wielokulturowe stanowisko 28 w Świerszczowie Kolonii, gm. Hrubieszów, *Spr. UMCS*, s. 9-11.
- 1996 *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej*, Lublin.
- Zápotocká M.
1970 Die Stichbandkeramik in Bohem und in Mitteleuropa, „*Fundamenta*”, seria A, t. 3, 1970, Köln-Wien, s. 1-66.

ANNA ZAKOŚCIELNA, JAN GURBA

FROM THE STUDIES ON THE MALICE CULTURE IN THE LUBLIN-VOLHYNIAN UPLAND

The territory under study covers the outskirts of the settlement commune of the Malice culture. For this reason the incidence of the sites of this culture is rather small and points to the fact that the area was only penetrated rather than permanently occupied (Fig. 1.). As a result the chronological and cultural hiatus between the Linear Pottery culture - the youngest materials from this culture in the area in question can be assigned to the "music note" phase (the so called Szarvas-Ĕrpart type) - and the younger cultures of the "southern" Neolithic is much more visible here than in the area of loess uplands of southern Poland.

The younger stage of the "southern" Neolithic begins on the territory of the Lublin-Volhynia Upland with phase Ib of the Malice culture. The rich and distinctive materials from this culture come mainly from Las Stocki, site No. 7 (Figs. 2, 3, 4.).

The following stage in the development of the Malice culture at this territory concerns the older period of the Rzeszów phase (IIa) and is represented by the materials obtained in Werbkowice (Fig. 5.), Majdan Nowy, Krasnystaw, Kościaniec in Volhynia, and Klementowice Kolonia in the Nałęczów Plateau (Fig. 1.). The absence of publications of the source materials from Jarosławicze, Łyszcz and Ostriw in Volhynia, allows only for defining the materials as belonging to the late Malice culture. The younger stadium of the Rzeszów phase (IIb) has not been documented by any sites. The decorative

elements which are characteristic of this phase can, however, be found among the materials of the Volhynian-Lublin Painted Pottery culture from Las Stocki (Fig. 6.), and Wąwolnica where this type of ornamentation is adapted for the purpose of pottery decoration in this culture.

The Malice culture settlements of the final stages of the closing phase (IIa, IIb) present a highly disintegrative model of development. The enclaves of the settlement, scattered over a vast area and isolated from one another, had considerable influence on the development of the cultural array on the loess uplands of the Little Poland-Volhynia at the outset of the Eneolithic. The discoveries made at Bronocice and Majdan Nowy demonstrated the influence of the Rzeszów phase in the development of the south-western group of the Funnel Beaker culture. On the other hand, the materials from Kamień Łukowski, Las Stocki and Wąwolnica have similar connections with the Volhynian-Lublin Painted Pottery culture.

At the present stage of the research, the Malice and Volhynian-Lublin Painted Pottery cultures, which exhaust the cultural array of the younger "southern" Neolithic on the territory of the Lublin-Volhynia Upland, exhibit clear connections (contrary to the claims of some Ukrainian scientists) with the eastern cultural province of mid-eastern Europe which is represented by cultures associated with the Polgar-Cisa circle.